

I ÖGONBLICKET

Arne Johnssons senaste diktsamling *Zoetrop* är uppkallad efter en bildsnurra för barn från 1800-talet. I den samsas ögonblickliga iakttagelser från långväga resmål med minnets ingivelse. Rebecka Kärde läser en diktsamling som på en gång befinner sig i världen och bortom den. “Viktigast är för Johnsson kontinuiteten, alltings förbindelse med allt”, skriver hon.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

En zoetrop är en sorts enkel anordning – egentligen en leksak, vanlig i det viktorianska England – för att visa rörliga bilder. Till utseendet påminner den om en öppen bordslampa. På insidan av trumman sitter en remsa med bilder som kan betraktas genom smala vertikala springor. När man snurrar på zoetropen verkar bilderna röra sig, som i en kort, loopad filmsekvens. Där galopperar kanske en häst, en man springer runt och runt tills trumman slutar snurra.

Märkligt, alltså, att ingen kommit på att döpa en diktsamling efter den här apparaten förut. På liknande sätt fungerar ju poesiläsning. Bilderna finns där hela tiden, men det är först genom en yttre ansträngning, en aktiv läsning, som de försätts i rörelse.

Hur rör sig då *Zoetrop*? Arne Johnssons nya diktsamling, hans första på nio år, ger onekligen ett lite statiskt första intryck. Inledningsvis tycks mig dikterna alltför anonyma. Vackra och sinnliga, men liksom stumma i sin introspektion, genretypiskt ”poetiska” i uttrycket. Först efter några omläsningar

utkristalliserar sig ett syfte som länkar samman de enskilda sidornas händelser till en helhet, varpå fler register öppnar sig.

De etthundra trettiotvå sidorna innehåller vad som vid en snabb okulärbesiktning liknar prosaskisser eller ett manuskript som nötts i kanterna. Satsytan är oregelbunden och fransig, som om texten är transkriberad – från ett anteckningsblock kanske, eller en servett. Formen tycks bestämd av fysiska villkor som inte är boksidans, tyngd av en annan materialitet än den som läsaren har till sitt förfogande. Nya rader markeras ofta med långa indrag eller högerjustering. En representativ dikt ser ut och låter så här:

**luften är fuktig, dimma höljer de högsta våningarna, trädens grönska
renas och lyser i många nyanser. En kopp filtrerat kaffe
på övre våningen i ett gammalt hus, balkongen hägnas av
träd och krukväxter. Hörde vatten droppa i natt, fåglarna var tidiga.**

Drömmar

**reser sig långt borta, höga och smala, likt husen fästade
i gator och gränder.**

**Bladverk vajar i vinden. Glömmer motorerna,
rymden mellan oss doftar svett, tobak, maskinolja, kryddor. Arbetet är synligt,
har ingenting att dölja, visar ingenting.**

Ser: någons ögon ser på mig

Fotnoterna avslöjar att dikterna är skrivna i Mysore, Hanoi, Nha Trang, San Francisco, Minneapolis, Santiago, Valparaiso samt i poetens hemstad Lindesberg. Under läsningen verkar de framför allt utspela sig i ett obestämt "utomlands" liknande det i dikten ovan, med filterkaffe, kryddor och hög luftfuktighet. Det rör sig i regel om stadsmiljöer, trånga, doftande, intensivt mänskliga. Här finns drakar, gatuförsäljare, motorcyklar, apor, basarer, barn som sorterar limefrukter och leker med hundar.

Stundtals dröjer dikten vid enskildheter. Oftare radas substantiven upp i ett högt tempo, i ett förnimmandets nu, som om bilderna registreras stenografiskt ett ögonblick efter att de uppenbarat sig i världen: "gesimsar, balustrader, aluminium, sandsten, främmande språk, foton". Man upplever det som en film med växlande bildhastighet: då och då en stillbild, sedan plötsligt ett smatterband av intryck. Det är tungt, förtätat, samtidigt rytmiskt, sökande.

Vem är det som befinner sig i dessa miljöer? Omslaget visar Arne Johnsson själv i vad som tycks vara just en främmande storstad. Bilden är oskarp, tagen i rörelse. Det tar en stund innan jag upptäcker att det är en selfie i ett skyltfönster. Johnsson håller kameran så diskret att han nästan verkar smygfotoamera sig själv. Det är som att han vill få syn på sitt eget främlingskap, få ett hum om vem han är sedd i all hast, utifrån, i en miljö där han inte hör hemma men ändå upplever ett släktskap med omgivningen. "de är samma, jag är / och sedan inte" kan det heta, eller: "Där är jag också, mitt i strömmen, själv del av rösterna, andningen, rörelserna, söker det jag inte ser".

(”Del av detta och avskild som alla”, som titeln på en diktsamling från 2002 lyder.)

Formuleringarna uppenbarar det vanskliga med samtida flanörlitteratur. Att som turist gestalta främmande människor i fattigare länder utan att hemfalla åt exotifierande narrativ är svårt, på gränsen till omöjligt. Inte heller den motsatta strategin, att försöka suddas ut skillnaden mellan sig själv och de man möter, är särskild lyckad, och jag ställer mig frågande inför den naiva universalismen i rader som ”men vem ser skillnad på fattig och rik”. (Vem ser *inte* skillnad på fattig och rik? Den fattiga gör det garanterat.) Dock ska det sägas att Johnsson vanligen kringgår problematiken genom att appellera till de rent kroppsliga behovens allmängiltighet: ”jag går bland gående, äter med ätande, / stum bland talande”. Dessutom är diktens centrum varken resenären eller resmålet. Uppmärksamheten riktas snarare mot det där flyende mellan dem, där platsen griper in i den som talar och tvärtom.

Gunnar Ekelöf daterade en gång – närmare bestämt 1957, i en essä ur ”Blandade kort” – ”de omedelbart njutbara resebeskrivningarnas tid” till mellan 1650 och 1850. Bäst var 1700-talet, sedan dess har stilen varit i sjunkande. Ur Ekelöfs synvinkel är problemet inte etiskt. Snarare handlar det om att en viss optik har urholkats – möjligen, kan man tänka, på grund av film- och fotomediets accelererande dominans över föreställningskraften. Förlorad är det som Ekelöf kallar för ”den klassiska förmågan att seende iakttas vad vi ser”.

Jag vet inte om Arne Johnsson skulle hålla med. Nog är det ändå detta han i *Zoetrop* tycks sträva mot: att seende iakttas vad han ser. Men seendet är inte bara kopplat till blicken. ”Hela min kropp är i betraktande, alla sinnen tar emot ur luften, marken, vattnet, värmen, jag är ständigt vaksam.” Jaget rör sig långsamt i landskapet. Han är ingen stursk upptäckare i 1700-talsstil – det är världen som går genom honom:

**/.../ De som kör förbi, rörelsernas skönhet,
var stunds beslut, gnistrande nervändar som kopplar från, till, växlingar
mellan
sant, falskt, ser dig, ser inte. Drömmen
säger ingenting**

Till de ögonblickliga intrycken fogas barndomsminnen och andra hågkomster. Det sker med en gåtfull, drömlig självklarhet. Att tiden skulle vara något annat än platt, slumpmässig, associativ – till exempel linjär – framstår överhuvudtaget som ytterst tveksamt. Minnet liknas vid en ”skål ris spilld över golvet”. Viktigast är för Johnsson kontinuiteten, alltings förbindelse med allt. I hela sin produktion har han sökt sig till processen, det oavslutade, exempelvis genom att regelbundet ge ut sina böcker i samlingsvolym. Ofta börjar de med små bokstäver, kommatecken eller annat som markerar att man stiger ner i

någonting redan pågående – så också i *Zoetrop*, där varenda sida inleds med liten bokstav.

Ändå finns det ju ett slut. Och mycket riktigt ligger döden som en skugga över texten. Då och då visar den sig i ohöljd gestalt, som när Johnsson konstaterar: ”Många som stod mig / nära är borta, så blir det för alla, det finns inga undantag, sedan jag, du.” Resan framstår ur denna synvinkel som en förberedelse för detta slut, i linje med Senecas uppmaning till människan att lära sig att dö. Dels för att resan, förstås, är ett sätt att, som det heter, *maximera* livet (”Det var / en bra dag, ett vackert liv”). Dels för att den främmande platsen gör det möjligt för jaget att träda ut ur sin existens, om än skenbart och tillfälligt. Han blir osynlig, obegriplig, irrelevant: ”Mitt namn är en samling tecken och ljud utan mening här”.

Samtidigt kan dikten – just på grund av sitt förhållande till tiden – nagla fast det levande som i den övriga verkligheten går mot sitt upphörande. Först i skriften finns ”ingen början, inget slut”. Och det är då, när jag börjar läsa boken som ett prematurt epitafium, som zoetropen börjar snurra. Motiven djupnar, får en ny och desperat klangbotten. Så stiger en vädjan ur bildprakten:

**/.../ Och skulle jag lämna detta fylls min plats av andra,
skugga bleknar, men du som hör mig, vet att jag var här**

Arne Johnsson
Zoetrop: det är nu i eviga tider
Nirstedt/litteratur, 2021

Författarfoto: Arne Johnsson